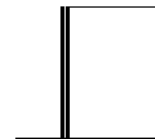


האנתרופולוג כמחבר, תרגם אהרן זהבי, רסלינג, תל-אביב.  
 ברוניסלב מלינובסקי, [1927] 2004. מין והדחקה  
 בחברה הפראית, תרגמה דפנה לוי, רסלינג, תל-  
 אביב.  
 קלוד לוי-שטראוס, [1962] 2003. הטוטמיזם היום,  
 תרגם אבנר להב, רסלינג, תל-אביב.

אולי השאלה איננה מה נכון אלא מה  
 בר-ביצוע. לאנתרופולוגים רבים נדמה  
 שהביטחון... הולך ואוזל. לא רק שהם  
 נאלצים להתמודד עם חברות חצי מודרניות  
 וחצי מסורתיות; עם תנאי עבודת שדה  
 מורכבים להחריד מבחינה אתית; עם כמות  
 אדירה של גישות מנוגדות להפליא ביחס  
 לתיאור ולניתוח; ועם סובייקטים שיכולים  
 לדבר בשם עצמם וגם עושים זאת. הם  
 גם מוטרדים קשות על ידי אי-ודאויות  
 פנימיות חמורות, המגיעות כמעט לכדי  
 היפוכונדריה אפיסטמולוגית, בשאלה איך  
 אתה יכול לדעת אם מה שאתה אומר  
 על צורות חיים אחרות הוא נכון הלכה  
 למעשה. אובדן הביטחון הזה והמשבר  
 בכתיבה האתנוגרפית המתלווה אליו הוא  
 עניין עכשווי אשר נובע מהתפתחויות  
 עכשוויות (גירץ [1988] 2005, 101).

הדברים שיובאו להלן לא יהיו המשך  
 ל"התבכיינות" שקליפורד גירץ מצביע עליה,  
 זו שהפכה למוזיקת הרקע של העשייה  
 האנתרופולוגית בסוף המאה ה-20. בכל  
 מאודם הם ינסו להימנע מההיפוכונדריה  
 האפיסטמולוגית ומצלילה לסיבותיה. תחת  
 זאת, המסע הקצר שמזמנים לנו כמה מן  
 התרגומים של הקלאסיקה האנתרופולוגית



## קוראים וכותבים עבודות וחיים : תרגומים של קלאסיקה אנתרופולוגית

**תמר אלאור**

המחלקה לסוציולוגיה  
 ואנתרופולוגיה, האוניברסיטה  
 העברית בירושלים

קליפורד גירץ, [1988] 2005. עבודות וחיים :

המסמן את המוצא, את ה"תרופה" או את הכיוון העתידי) מצביע, כפי שמצוטט לעיל, לכיוון מה שהוא בר-ביצוע ולא דווקא לכיוון "הדבר הנכון".

#### תחתית הוואדי

בתארו את הליך הבנייה של מכשיר הניווט שלו גירץ מבקש לספר על מקריות: "כאשר התחלתי לעבוד פחות או יותר באקראי על הספר הנוכחי..." או "יתר הפרקים באו בעקבותיו ברצף לא מסודר ולא מתוכנן" (שם, 22). הרצאות במקומות שונים, שהוזמן לשאת האנתרופולוג החשוב של עידננו, לוקטו לגוף אחד שאליו הודבקו מבוא ואחרית דבר. הילד הלא-מתוכנן הזה שייך לחלוטין לאביו; אין צורך בבדיקת רקמות כדי להוכיח שגירץ חייב היה לכתוב אותו. מבוכת האנתרופולוגיה של סוף המאה ה-20 קשורה קשר הדוק למהפכה שהוא עצמו חולל, שהיתה כמובן חלק ממהלך עיוני רחב יותר ממפעליו. בספר זה גירץ נוטל למעשה אחריות על ההיסט העיוני שביצע, תוך שהוא נשען על טקסטים מכוננים מן העבר המורים כי היה זה מהלך בלתי נמנע. על הרגע הדרמטי של השינוי ועל התפקיד שמילא בו גירץ אפשר ללמוד ממאמרה של האנתרופולוגית הדנית קירסטן הסטרופ (Hastrup 2005). למאמרה מצורף גרף המציע תיאור חזותי לתמורות תיאורטיות ביחסה של האנתרופולוגיה למודרניזם, תמורות שעליהן דיבר האנתרופולוג הבריטי אדווין ארדנר במאמרו מ-1987 (Ardener 1987). ראשית הצירים יוצאת מ-1900 על קו הזמן האופקי, ומהיסטוריציוזם או אבולוציה על קו המודרניזם האנכי. שלוש גבעות בולטות

מתכוון להגיע למקום שבו ההיפוכונדרייה מתבררת כמחלה של ממש. האנתרופולוגיה נראית במקום זה כנוטה למות, אך כל אלו שהיא יקרה ללבם אינם מוותרים ותרים אחר תרופה שתציל את הפציינטית. הזמן אכן הולך ואוזל ורכים הגורמים (שגירץ מכנה אותם "עכשוויים") הממשיכים לסכן את חייה. ברגע זה לא ברור מהם סיכוייה להחלים; ייתכן שאנו עומדים ליד מיטתה של שכיב מרע.

בנקודת זמן זו, ומתוך זווית ראייה מוגבלת, נדמה כי ניסיונות ההחייאה המופעלים על האנתרופולוגיה חוזרים – כמה לא מפתיע – לתרופות הסבתא, למה שעבד פעם. נראה כי האנתרופולוגיה של העשור הראשון של האלף השלישי (ואולי זו שלאחר 11 בספטמבר 2001) מבקשת לחדש את יחסיה עם האוניברסליזם ועם ההומניזם, לצד מדעי הרוח האחרים. כיוון שחזרה לאחור אינה אפשרות של ממש, וצלקות סוף המאה ה-20 מורות על לקח שהוטבע בגוף, יהיו אלו ודאי יחסים חדשים ואחרים עם האוניברסלי ועם ההומני.

המסלול שלאורכו אנסה לאשש חלק מן ההשערות הללו מסומן בספרו של גירץ, עבודות וחיים. ספר זה הוא מעין גמרא אנתרופולוגית דחוסה וקצרה, המרפררת אל חכמיה זיכרונם לברכה של הדיסציפלינה. זהו טקסט אנתרופולוגי הפונה אל טקסטים אנתרופולוגיים קאנוניים וקורא בהם דרך טקסטים מגוונים אחרים – שירה, הגות, מחקר ובעיקר ביקורת הספרות.

התעכבותו של גירץ בתוך מרחב טקסטואלי אינה מקרית ומיד אגיע אליה, אולם לשוטטות הנרטיבית הזו יש כיוון. הספר עבודות וחיים הוא ה-JPS שבנה גירץ למרחב ולזמן האתנוגרפיים. חץ הצפון שלו (ולדידנו החץ

את ההבנה של מה שכבר אירע כתוצאה מן הוויתור על מסביר עיקרי סולידי להתנהגות חברתית. אף שגירץ אינו מדבר על כך במפורש אפשר לקרוא בין השורות את גאוות המהפכן, אך בה בעת גם את החרדה מתוצאות המהפכה או לפחות את אי-הנחת נוכח חלק מתנובותיה. במהלך מבריק הוא פונה כאמור לאחור, אל הקלאסיקונים של האנתרופולוגיה, כדי להראות שהכיוון שאליו פנה היה קיים שם כל הזמן. שכן אם אפשר לצמצם את הספר לטענה עיקרית אחת תהיה זו הקביעה שאנתרופולוגים הפכו לקלאסיקונים לא בזכות התיאוריות שלהם (כלומר מה שהם כתבו) אלא בשל האופן שבו כתבו זאת (איך כתבו). לפיכך לא גירץ אשם במעבר מחיפוש אחר המהות האנושית ליצירת פרשנויות ותיאורים רבים יותר שלה. התרבות תמיד היתה טקסט או גופי טקסטים (שיחים). האנתרופולוגים הגדולים היו אלו שהצליחו לייצר, בעבור מי שאינו מכיר את התרבות האחרת, סיפור מענג, חזק, פלסטי, סיפור שבמרכזו ניצבה יכולת השכנוע שהמחבר אכן "היה שם". לכל אחד ואחת מהאנתרופולוגים היתה סוגה ספרותית משלו, שאותה גירץ מבקש לפצח. הוא מבקש להראות מהו הקוד הספרותי שהקנה מעמד מדעי לעבודותיהם. מכאן נובע שהתרבות היא טקסט שהחוקרת צריכה ללמוד לקרוא בו, והאנתרופולוגיה היא טקסט על חיבור זה, שעליה ללמוד לכתוב אותו. אמירה זו אינה פוטרת מן החובה להבין משהו על אודות תרבויות, חובה שאפשר אולי לכנותה "לקרוא נכון". אולם בה בעת זו אמירה בעייתית, שכן כל תלמיד תיכון יודע שלשאלה "למה התכוון המשורר" נלווה טון ציני, המרמז שלעולם אי-אפשר לדעת זאת — ובעצם זה גם לא כל כך משנה.

בגרף אחרי העידן ההיסטוריוציסטי: מודרניזם מוקדם ופונקציונליזם בשנות השלושים והארבעים; פונקציונליזם סטרוקטורלי בשנות החמישים והשישים; ומודרניזם מאוחר עם סטרוקטורליזם בשנות השבעים. שלוש הנטיות הללו שייכות למחשבה מודרניסטית המבוססת על סיפור-על דומיננטי. כל אחת מהן תולה את מגוון ההתנהגויות האנושיות בהסבר מרכזי אחד, אם כי אפשר לראות נטיות הנמשכות משיא לשיא, כמו הפונקציונליזם או הסטרוקטורליזם. על פי ארדנר, קו המודרניזם צולל מטה בסביבות שנות השמונים ומחכה לבאות.

הסטרופ מציעה במאמרה פרקי המשך לעלילה, הנמשכים עד שנות האלפיים ומסוכמים בגרף נפרד. על פי גרף המשך של הסטרופ העיסוק בנרטיבים ובמבני שיח הוא נטייה בולטת בשנות השמונים, לצד חקר חוויות פעולה ופרקטיקות — נטייה בולטת בשנות התשעים, תוך חיפיה רבה למדי בין המגמות.

ההשתהות בשנות השמונים מייצרת מחדש פריודיצייה מוכרת בהיסטוריה של ההומניזם המדעי, שגיבורה בתחום האנתרופולוגיה הוא כאמור קליפורד גירץ. בשנות השמונים נפרדה האנתרופולוגיה מן הנטייה להישען על מדע בסיסי המסביר את מכלול התרבות האנושית. לאחר שהתרחקה מן הביולוגיה כתשתית ומן השפה כסטרוקטורת יסוד, פנתה האנתרופולוגיה, בהשפעתו של גירץ, אל הספרות (literary instead of linguistic or literature instead of language, כדברי הסטרופ).

ספרו דק הגזרה של גירץ, המנסח את המעבר אל הספרות, ראה אור ב-1988, כשנה לאחר פרסום מאמרו של ארדנר. הספר טומן בחובו

— גם אם מתווך — עם יותר ועם טוב יותר. צליחת טקסט מורכב של סלבי זיז'ק או של זוליה קריסטבה בעברית יכולה לשמש תמריץ למפגשים נוספים עם טקסטים שלהם בשפות אחרות (ויש לזכור שאנגלית אינה תמיד שפת המקור). ניסיוני כמורה מלמד אותי כי חוויית הקריאה של טקסטים קאנוניים המתורגמים לעברית מטלטלת את הסטודנטים. לעתים הם מודים כי זו הפעם הראשונה שקראו יצירה אקדמית "מכריכה לכריכה", שהתעכבו ארוכות על משפטים מסוימים, שרפררו מן הטקסט המקורי לטקסטים אחרים של המחבר ושל אלו המוזכרים בו. אם האנתרופולוגיה בעקבות גירץ היא סוג של קריאה וכתובה, הרי אסופת התרגומים ההולכת וגדלה היא כמעט תנאי להתפתחותה של עבודה אקדמית טובה יותר. אם ניתן לראות בספרו של גירץ מפת דרכים של הדיסציפלינה, טוב תעשה הוצאת רסלינג אם תתרגם מעבודותיה של רות בנדיקט ותתרגם מחדש את ספריה של תלמידתה, מרגרט מיד. בחירת טקסטים לתרגום מושפעת לא פעם ממניעים כלכליים ומשפטיים; לא תמיד אפשר לתרגם מה שרוצים. עם זאת, השלמת התשתית הקלאסית היא מטרה שיש לשאוף אליה. מוסמכי המחלקות לאנתרופולוגיה בישראל ואף אלו שכתבו כאן עבודות דוקטור אינם זוכים לחינוך דיסציפלינרי סוליד. את התואר הראשון למדו בדרך כלל במשולב עם סוציולוגיה (ואין להצטער על כך) ואילו בתוכנית המוסמך מספר המורים מצומצם למדי. העשרת מדף הספרים הקלאסי תספק נגישות לחומרים הכרחיים כבר מן התואר הראשון ותעודד אנשי סגל לפתח

גירץ בחר לקרוא את קלוד לוי-שטראוס הצרפתי, את אוונס פריצ'רד הבריטי, את ברניסלב מלינובסקי הפולני-בריטי ואת רות בנדיקט האמריקנית. מתוך מכלול עבודותיהם הוא שולה טקסטים מגוונים, אתנוגרפיות לצד יומנים אישיים, טקסטים מרכזיים לצד פרסומים שוליים.

עבודות וחיים של גירץ ראה אור בעברית ב-2005 כחלק ממפעל התרגומים של קלאסיקה אנתרופולוגית שמובילה הוצאת רסלינג. הבחירה לתרגם ספר זה של גירץ, שאיננו ספרו העיוני החשוב או המשפיע ביותר,<sup>1</sup> היא רעיון מבריק. סדרת התרגומים, המביאה את ספריהם של ברניסלב מלינובסקי ([1927] 2004), ויקטור טרנר ([1969] 2004), מרי דגלס ([1966] 2004) וקלוד לוי-שטראוס ([1962] 2003), מייצרת חטיבה קלאסית המקבילה בחלקה לחטיבה שגירץ מנתח. לכן את המפגש המחודש בעברית עם היצירות הללו אפשר לקיים גם בשיטתו של גירץ למפגשים מסוג זה. קצרה היריעה מלשבח את קברניטי הוצאת רסלינג, ששינו תוך שנים ספורות את מראה מדף הספרים האקדמי בעברית. רבות דובר על הצורך הדחוף בבניית שפה עברית אקדמית חזקה, שבכוחה להניע דיון אינטלקטואלי ומעשה חברתי. חשיבותה של שפה כזו ניצבה תמיד מול הצורך שתלמידים ישלטו בטקסטים לועזיים ומול העובדה המרה שרובם אינם עושים זאת. התרגום איננו ויתור או כניעה. הוא מבטא הכרה בכך שקוראי העברית כשפת אם או כשפה מועדפת אינם מיעוט פרובינציאלי, אלא פועלי תרבות במקומם, הזכאים למפגש

<sup>1</sup> ספרו רבי-השפעה הוא פרשנות של תרבויות, ראו גירץ 1990.

את יחסם של הכותבים אל הסובייקטים שחקרו. האנתרופולוגיה נותרה כתיבה של מישוהו על אחרים, והמתח הזה בין הכותבת וההקשר התרבותי שאליו היא שייכת לבין אלו שבהם עוסקת כתיבתה הוא הציר המרכזי של הדיסציפלינה.

את המתח הזה אתאר בעזרת דימוי גם השאול מגירץ (ששאל אותו ממלינובסקי): מצד אחד ניצב החוקר ומצד אחר ניצבות ה"בהמות" (brutes במקור האנגלי, וכאן יש מקום לחשוב על השלכות התרגום. נראה כי הבחירה ב"בהמות" במקום למשל ב"פראי אדם" או ב"פראים" אינה בחירה פשוטה). סוגת האתנוגרפיה של כל אנתרופולוג, יטען גירץ, מכוננת יחס משלה למתח הזה. מעבר לטעמו האמנותי, היחס הזה מקבל משמעויות פרקטיות (כיצד עושים אתנוגרפיה) ובעיקר משמעויות אתיות (מדוע עושים אותה). כבר בפרק על מלינובסקי גירץ מציע שלושה סוגים של יחס כזה. נשמע אותם קודם דחוסים זה לצד זה במילותיו של גירץ, ואחר כך אנסה לפרוס אותם ולעמוד על השלכותיהם על עתיד האנתרופולוגיה:

בין אם זה מדויק ובין אם לאו, מלינובסקי נגלה בפנינו, קצת בגלל ההתעקשות שלו עצמו על כך וקצת בגלל אופייה המעורר להפליא של עבודתו, כמבשר הראשוני של מה שניתן לכנות, אם להשתמש באירוניה שלו עצמו, אתנוגרפיית ה"הצטרף לבהמות". "מוטב לו לאתנוגרף", הוא כותב במבוא ה"איך לעשות את זה" המפורסם *לארגונואטיס במערב האוקיינוס השקט*, "שיניח בצד את המצלמה, המחברת והעיפרון, ויצטרף למתרחש... איני בטוח

קורסים המפגישים את התלמידים עם הטקסטים הקאנוניים של הדיסציפלינה שלהם – קורסים הקיימים ברוב האוניברסיטאות ברחבי העולם. לא פעם קורה שתלמידים לתואר ראשון ואף לתואר שני מוזמנים למפגש ביקורתי עם המחשבה האנתרופולוגית בלי שיש באמתחתם ידע מוצק שעליו ואליו מכוונת הביקורת.

מעבר לבחירת הטקסטים ולהקפדה על איכות הגשתם לקוראים, העורך המדעי של חלק מסדרת התרגומים "סוציולוגיה-אנתרופולוגיה" בהוצאת רסלינג, האנתרופולוג אנדרה לוי מאוניברסיטת בן-גוריון כנגב, מוסיף דברי פתיחה או אפילו גיגים משלו, הממקמים את הספרים במרחב הדיסציפלינרי. אל חלק מתרומתו המצוינת של לוי אגיע בהמשך. מתוך שפע המסלולים שבהם אפשר לבחור כדי לגעת בשולי הספרים אפשר כמאמר בנתיב שסימן גירץ, נתיב הכתיבה. בהשראת הגרפים של הסטרוף אנוע על ציר הזמן, ממלינובסקי אל אונס פריצ'רד, לוי-שטראוס ובנדיקט. כך אתיחס לשלושה ספרים מתוך הבציר המתורגם ואנסה לקדם את השערות הפתיח שלי.

מה עושה הכתיבה ל"בהמות"

ניסיונו של גירץ לחשוף את סוגות הכתיבה של גיבורי ספרו נתמך בכלים של ביקורת הספרות. הוא קורא את הטקסטים של גיבורים אלו מול יצירות ספרותיות יותר משהוא קורא אותם מול ובמסגרת יצירות אתנוגרפיות אחרות. כך למשל הוא ממליץ להבין את הכריזנטמה והחרב של רות בנדיקט (Benedict [1947] 1969) לצד מסעי גוליבר של ג'ונתן סויפט (2000), במקום להשאירה בחברת אנתרופולוגים בני זמנה. הוא חותר להבין בעיקר כיצד הבנה אופן הכתיבה

במהלך אחד הן את השחור ממזורתו והן את הלבן ממבטו המחפצן. מן העבר האחר של האוקיינוס פועלת רות בנדיקט, הלוחמת מניו-יורק, המהפכת את מבטו של הלבן ומטלטלת בעזרת האחרים את המובן מאליו של הבית.

ארבע גישות אלו נשענות כאמור על צורות כתיבה שונות המייצרות את המסרים הללו. ארחיב מעט את הדיבור על שתיים מן הגישות כדי לבחון את כושר הישרדותן העתידי. אנסה לראות איזה מבין הקשרים שבין החוקרת ל"בהמות" יכול להמשיך ולשמש סביבת עבודה לאנתרופולוגים בראשית האלף השלישי.

הולך ואוזל: בעיות בהספקת החמצן לצוללני תרבות אחד הטקסטים הראשונים שבהם נתקלתי כתלמידת מבוא לאנתרופולוגיה היה זה של ברוניסלב מלינובסקי, שעסק בטקס ה"קולה" (Kula). מוריי באוניברסיטת תל-אביב הניחו שלכל סיפור יש התחלה ושטוב לצאת לדרך עם מי שנחשב לאבי האנתרופולוגיה המודרנית. גזירת התיאור והניתוח של טקס ה"קולה" מתוך שלל עבודותיו של מלינובסקי הבטיחה עיסוק במישור כלכלי ומטאפיזי, ביחסי חליפין, כמתח שבין היגיון מערבי לאחר ובצבעוניות של חיי הפרימיטיבים. מוריי בקורסי המבוא לא דיברו על פרויד או על הקשר העמוק בין עבודותיו של מלינובסקי לפסיכואנליזה. אלו הגיעו מאוחר יותר, כשקראנו חלק מתוך הספר המתורגם כעת במלואו, מין והדחקה בחברה הפראית (מלינובסקי [1927] 2004). הקשר והתחרות בין כוח ההסבר הפסיכולוגי לבין זה הסוציו-אנתרופולוגי ליווה אותנו

שזה קל באותה המידה לכל אחד – ייתכן שהטבע הסלאבי גמיש יותר ונוח יותר להיות פראי מאשר הטבע המערב אירופי – אך על אף שמידת ההצלחה משתנה, כל אחד יכול לנסות". אתה תופס את האקזוטי לא על ידי נסיגה מהבלתי אמצעיות של המפגש אל השקילות שבמחשבה, כמו אצל לוי-שטראוס, לא בהפיכתה לדמות על כד אפריקני כמו אצל אוונס פריצ'רד. אתה תופס אותו על ידי כך שאתה מאבד את עצמך, את נשמתך אולי, בתוך אותה בלתי אמצעיות (גירץ [1988] 2005, 106).

גירץ טוען שמלינובסקי צולל בכתיבתו אל האחרים, "מצטרף לבהמות". פריצ'רד מנרמל בכתיבתו את האחרים, "מנקה את הבהמות". לוי-שטראוס מסתלסל בכתיבתו מעלה והלאה מן האחרים, "מתרחק מן הבהמות", ואילו בנדיקט בכתיבתה המרה והמדויקת אומרת לקוראיה "אנחנו הבהמות". גירץ אינו מצליח להתאפק מלקרוא את גיבוריו כנציגים סטריאוטיפיים של תרבויות. האישי הופך (במודע כמובן, גירץ כל הזמן מודע) לפלקטי. כך מלינובסקי מופיע כמזרח אירופי נאיבי וקפדן, המחפש את מהות האנושי על האדמה ובין הפראים. לוי-שטראוס, "המגדירן מפריז", מופיע כ"פלספן" צרפתי שמבלבל את המוח, זורה ערפל ומייצר תיאוריות שמטרתן להתרחק מהאדמה ככל האפשר. מולם ניצבים שני אנגלו-סכסים: ישירים, נקיים, שקופים במטרותיהם. "הדון מאוקספורד", אוונס פריצ'רד, מצליח לראות בסביבות המחקר האפריקניות את הסדר שהוא מכיר מהבית. הוא משרה שלוה הגיונית על סך ההתנהגויות האחרות שהוא מתאר, גואל

מאליו של המתבוננים. הסבריו היטלטלו בין היענות למגמות חברתיות לבין נטיות אישיותיות וניסו לצייר תמונה מורכבת של "חיי הפראים". אולם קוראיו מצאו בטקסט סתירות פנימיות, שמנעו מפסיכואנליטיקאים ומהקהל הרחב רפלקסיה על התיאוריה ועל הפרקטיקה של פרויד. העובדה שתסביכים פועלים בדרכים שונות בהקשרים תרבותיים שונים אולי אף חיזקה את התרפיה כפרקטיקה מערבית של המעמד הבינוני-גבוה – מעמד שזכה לכך שהתיאוריות של פרויד פועלות בעיקר עליו, מעמד שיכול לשלם תמורת פתרון הממושך.

השאלה שהעלה כאן אנדרה לוי שונה לחלוטין מזו שהעלה גירץ כשקרא את הטקסטים של מלינובסקי, אולם עניין הפסיכולוגיה מחבר בין שתי הקריאות. גירץ מבקש כאמור לאפיין את סוגת הכתיבה של מלינובסקי. הוא מתבסס על יומניו של האנתרופולוג, שפורסמו לאחר מותו, וגם על קטעים מספריו השונים. את שיטתו הספרותית של מלינובסקי גירץ מכנה סוגת ה"עד לעצמו" (I witnessing) – מי שמבקש להעיד על עצמו: להעיד כי הצליח לראות את המציאות דרך עיני הנחקרים, להעיד כי הפך כמעט לאחד מהם, להעיד כי העובדה שהיה כה קרוב אליהם לא השפיעה על ראייתו המדעית ולהעיד כי כתיבתו אינה מושפעת מהשהות הממושכת בקרב נחקריו.

דואליות זו, אומר גירץ, מאפיינת את כתיבתו של מלינובסקי, שהיא "שיא הרומנטיקה ושיא המדע, הסתערות על המפגש הישיר בקנאות של משורר והפשטה מתוכו בקנאות של חוקר אנטומיה" (גירץ [1988] 2005, 109). הטלטלה הזו, שלוי ראה בה מקור לאי-התקבלותן של טענותיו העיוניות של מלינובסקי, הופכת אצל

כתלמידי מדעי החברה כבר מעבודתו של אמיל דירקהיים, שעסק בסיבות להתאבדות, והמשיך אתנו הלאה להיכרות מצומצמת עם הזרם האמריקני של תרבות ואישיות. הבנו שמתחולל כאן מאבק בשאלה מי מסביר טוב יותר תופעות אנושיות וניסינו, יחד עם מורינו, להצדיק את הצד שלנו במרחב האקדמי.

אנדרה לוי (2004) בוחן מחדש את המאבק הזה באחרית הדבר למהדורה העברית של מין והדחקה בחברה הפראית. מלינובסקי, הוא מסכם, יצא בספרו למסע יומרני. הוא ביקש לבדוק את האוניברסליות של הטענות הפרוידייניות והתמקד בתסביך אדיפוס. הראיות האמפיריות המדוקדקות שהביא מ"חיי הפראים" במערב האוקיינוס השקט הוכיחו שאצלם אין ממש תסביך כזה, או בעצם – יש אצלם תסביכים דומים, אבל גיבורי הדרמה אצלם הם דוד, אם וילד, בשונה מן המערב, שבו הגיבורים הם אב, אם וילד. לוי מבקש לברר מדוע הראיות הסדורות של מלינובסקי לא קעקעו את התיאוריה הפסיכואנליטית של פרויד ויתרה מזו: מדוע הן לא פגעו בתרפיה שנגזרה ממנה. לטענת לוי, העובדה שהמשפחות בקרב נחקריו של מלינובסקי היו מטריילניות ולא פטריילניות היתה בעיני הקוראים המערבים פרט אקזוטי מעניין. עם זאת, הם לא ראו במשפחה המטריילנית או בהסדרים החברתיים המארגנים אותה הזמנה למחשבה ביקורתית על מושג המשפחה הבורגנית שלהם. יכולתם של הקוראים להיעזר בתמונות חברתיות אחרות מאלו המוכרות להם ולהשתמש בהן כביקורת היתה עדיין בחיתוליה. מלינובסקי סימן כיוון חדש, שלפיו עבודה אנתרופולוגית אמורה לא רק לדווח על חיי האחרים אלא להשתמש בתמונות חיהם כמראה, ולהציבה מול המובן

כרוכה בוידוי. הצלילה, ההתקרבות, הניסיון לראות מציאות של אחר מבעד לעיניי שלי, ואף לראות באחר מקור ללימוד ולביקורת של האני – כלומר הניסיון "לעשות אתרופולוגיה" – אינו יכול לעמוד בפני עצמו. כבר בזמנו של מלינובסקי משהו הזמין וידוי. עבודת השדה האינטנסיבית של מלינובסקי הפכה למקור העוצמה של הדיסציפלינה ולמקור כל צרותיה. האם אפשר יהיה להמשיך ולעשות עבודות שדה? האם נותר חמצן תקני בכלוני האנתרופולוגיה העכשווית כדי להמשיך בצלילות האלה אל ה"בהמות"? אוונס פריצ'רד, צוללן אחר שגירן עוסק בו, פתר את קרבנו אל הנחקרים בדרך אחרת. הוא שהה באפריקה תקופה ממושכת במקומות ובזמנים שונים והכיר מקרוב את נחקריו. פריצ'רד למד ככל האפשר את לשונותיהם והתנסה באורחות חייהם. אולם כתיבתו אינה מייצרת טלטלה ואינחת. בסגנון של מלומד אנגלי המדייק בבחירת המילים, במיקום הפיסוק ובבניית המשפטים, הוא נע במישור טונלי. ריאליזם, מכנה זאת גירן, תרגום כל טופוגרפיה למפה הניתנת לקריאה באנגלית. האפריקנים של פריצ'רד אינם אנגלים שחורים, הם אחרים שאפשר להבינם כיוון שלמעשה הם אינם שונים כל כך מן האנגלים. סוגת הכתיבה של פריצ'רד מייצרת מצב מתודי ומוסרי שיש בו יכולת עצומה "לבנות ייצוגים של תופעות תרבותיות שאותן ניתן לשוות בדמיון... להראות שמסגרות התפיסה החברתיות המבוססות, אלה שעליהן אנו עצמנו מסתמכים באופן אינסטינקטיבי, הולמות לחלוטין את כל המוזרויות שהשקפיות [התמונות מאפריקה] הללו עשויות בסופו של דבר לייצג" (שם, 94). אין כאן זחיחות או

גירן למאפיינת הטקסטואלית שלו, עד שהוא מכנה את מלינובסקי "סוג מוזר של זיפן כן, המנסה נואשות להעתיק את החתימה של עצמו" (שם, 111).

עם פרסום יומני השדה של מלינובסקי, לאחר מותו, הפכה הסוגה שלו מסד להתפתחותה של כתיבת וידוי. זו התנסחות המבקשת להבין את העצמי הכותב דרך הבנת האחרים הנצפים, כתיבה המגלה את קשייו של הכותב, את ייאושו בשדה המחקר, את חוסר האונים שלו. זו כתיבה שהתפתחה לסוגה "רוויית מחבר", שבה היומן האישי הוא הטקסט. אם תרצו, מלינובסקי שרטט את האפשרות של הפיכת האנתרופיה לסוג של תרפיה. הגרסה התרפויטית שלו התנהלה מחוץ לחדר המטפל וללא כורסא והמטופל דיבר לעצמו מתוך ההתבוננות באחרים שמולו, אף שהם לא היו דוגמאות מהלכות לתיאוריות של פרויד.

גירן חושש מהשתלטות של סוגת היומן ומצטט את התיאורטיקן הצרפתי רולן בארת, השואל: "האם עליי לנהל יומן מתוך ציפייה לפרסמו? האם אני יכול להפוך את היומן ל'חיבור'?" (שם, 119). "מחלת היומן" התפשטה בקרב האנתרופולוגים בשליש האחרון של המאה ה-20 והפכה לשלל של "חיבורים". בסוף הפרק על מלינובסקי גירן מזכיר שלושה כותבים מרכזיים שהפכו את המחלה הזו לאמנות – וינסנט קרפנזנו (Crapanzano), פול רבינאו (Rabinow) וקווין דוואייר (Dwyer) – ומחיל עליהם מקצת משאלותיו של בארת. לא אדון כעת בשאלה אם זו אכן מחלה ואם אפשר או צריך להירפא ממנה. אולם חשוב לזכור שהשיטה המלינובסקאית – שעדיין מסומנת כ"טיפוס העבודה האידיאלי" בשדה המחקר ונלמדת ברוב האוניברסיטאות –



## לפני הקדיש

לפני טקס הקבורה, אפשר לדלות מתוך הספרים העומדים כאן ממורקים בתרגומם החדש, ובעיקר מתוך קלוד לוי־שטראוס ורות בנדיקט (שכאמור כתביה טרם תורגמו), שני כיווני עבודה ששרדו טוב יותר את משבר הייצוג. אלו הם כיוונים "מעוטי אתנוגרפיה". לוי־שטראוס לא הרבה בעבודת שדה וכך גם בנדיקט. הוא ניצל את עבודת השדה שלו בברזיל, ואחר כך כל אתנוגרפיה אחרת שעניינה אותו, כדי להתרחק מן ה"בהמות" ולבנות מגדלים עיוניים. בנדיקט לעומתו ניצלה את עבודת השדה המצומצמת שלה כדי לומר לקוראיה בבית שהם עצמם ה"בהמות". הפרויקט הסטרוקטורלי של לוי־שטראוס, שהיה חלק ממפעל עיוני צרפתי רחב יותר, מצא לו ממשיכי דרך רבים בקרב חוקרי תרבות ולשון, תרבות פופולרית, תקשורת, מיתולוגיות ועוד. הממד האתי של פרויקט זה כונה בזמנו א־הומני ועמד בסתירה למפעלים העיוניים של ז'ן־פול סארטר ושל סימון דה־בובאר. מאז עבר כמובן הפרויקט תמורות והסטים, אולם ייתכן שהגן הא־פוליטי שלו ונטייתו למופשט חיסנו אותו מפני המחלה שלקתה בה האנתרופולוגיה.

אפשרות אחרת של המשך הספקת החמצן מופיעה בגישתה של בנדיקט, שהיא כל כולה פוליטית. נראה שחזית האנתרופולוגיה האמריקנית כיום אכן מבקשת להתחסן בנסיוב זה ולהפוך הכל לעבודה פוליטית, במובן הצר של המילה: לחבור לפוליטיקאים ולמושלים (נכונים), לשרת קבוצות אינטרס (צודקות), לחשוף שחיתויות ולחנך. בנדיקט עשתה זאת בצורה עדינה, מרה ומתוחכמת, מרגרט מיד

חוסר נדיבות, טוען גירץ, ואפילו לא גישה מוטעית מעיקרה. מכאן ואילך השאלה שצריכה להישאל היא מה אפשר לעשות ולא מה צריך לעשות. נדמה שגם שיטת "ניקוי הבהמות" והכשרתן לעין האירופית איבדה את מרב החמצן שלה. לדידו של גירץ, הולך ואוזל הביטחון שיש תשובה לשאלה "איך אתה יכול לדעת אם מה שאתה אומר על צורות חיים אחרות הוא נכון הלכה למעשה" (שם, 101).

## היפוכונדרייה אפיסטמולוגית או מחלה ממארת?

נראה אם כן ששתי גישות השלד של מחקר, שכוחו העיקרי בעבודת השדה שלו, הגיעו למבוי סתום. האפשרויות הבינאריות של המודל מוצו; האחד הצטרף לכאורה אל ה"בהמות" והאחר צירפן לכאורה אליו. הניסיון לברוח משני הקצוות של ייצוג האחר טופל בסוף המאה ה-20 בעזרת הרפקלסיה, היומן, הווידוי וריבוי הקולות (Marcus and Fisher 1986), וכן על ידי פיתוח סגנון "האנתרופולוגיה של הסבל" (El-Or and Schechet 2001). אולם נראה שבשנים הקרובות תלך ותצטמצם האפשרות לשהות תקופה ממושכת בקרב נחקרים, להתנסות במהלך חייהם ולכתוב עליהם כתיבה מדעית. זכויות הפרט, זכויות הקבוצה והתרבות, פוליטיקה של תרבויות ושל זהויות, השתלטות השפה המשפטית על המרחב החברתי־פוליטי — כל אלו ועוד יהפכו את המתודולוגיה הזו לבלתי אפשרית. האנתרופולוגיה תוארה לא פעם כמי שלומדת "עולם הולך ונעלם"; ייתכן שיהיה עליה בסופו של דבר להיעלם יחד אתו.

ומתעצם חומה של הלהבה. ערכי ההשכלה, החינוך, חופש הביטוי והסובלנות הדתית, לצד ערכי המוסר של הנצרות, מוצגים כנכסים שאל לה לאירופה לוותר עליהם.<sup>2</sup> האנתרופולוגיה של האיחוד האירופי מבקשת דרך חדשה-ישנה אל המשותף בין התרבויות, בין אם עליה לרחוק אל המופשט ובין אם עליה לצלול אל הארצי.<sup>3</sup> הכיוון האמריקני עושה דרכו אל המשותף דרך זכויות הפרט והאזרח. זהו שיח פוליטי-אתי יותר משהוא שיח תרבותי.<sup>4</sup> הוא מחבר בין היחידים של אמריקה וכינם לבין האחרים, דרך הזכויות שלהם על גופם, על רכושם ואף על מורשתם התרבותית. גישה זו אל האחרות עוברת דרך הפרט. במקום לדבר על זכותם של חוקרים לדון באחרים ולייצגם, מדגישים עתה את החובה המוטלת עליהם להתעניין בחיי האחר באשר הוא. ייתכן ששיח הומני-מדעי זה של ראשית האלף השלישי יאפשר לאנתרופולוגים לצאת שוב אל שדות המרעה של האנתרופולוגיה. במקום ה"בהמות" שמצאו שם בראשית המאה ה-20, וה"בהמות" שראו בעצמם באחריתה, נראה שיצאו לחפש שוב בני אדם.

ביבליוגרפיה

גירץ, קליפורד, 1990. פרשנות של תרבויות, תרגם יואש מייזלר, כתר, ירושלים.

תלמידתה עשתה זאת בדרכים מעודנות פחות. מאה שנה לאחר ראשית מפעליהן, האחרים – שהיו כלים לחינוך הבית – גרים בבית. חלקם אף כותבים על הבית. בני הבית הללו (ותיקים ומצטרפים) עובדים כיום בתוך קהילותיהם ומשבשים את הגדרות האני והאחר, או החוקרת וה"בהמות". עבודת השדה, שאמורה היתה לקחת את החוקרת הרחק מביתה כדי להעניק לה סמכות לְדַבֵּר, הפכה לא פעם למחסום בפני דיבור שאין בו מורא ואין בו משוא פנים.

או זהו?

האם מכאן ואילך תלך ותיעלם עבודת השדה בקרב אחרים? האם הפוליטיקה התרבותית ושלטון שפת המשפט הצליחו לחסל אותה? אין ספק שקשה יותר ויותר לממש את המתודה האנתרופולוגית הזו. עם זאת, אפשר לומר בזהירות שעם ראשית האלף השלישי עולים כיוונים חדשים מתוך שתי האפשרויות שהוצגו: לוי-שטראוס ובנדיקט. שניהם בעלי קשר רך לאתנוגרפיה והם מתקרבים אל האוניברסלי ואל ההומני בדרכים שונות.

הכיוון הממשיך את גישתו של לוי-שטראוס והמאפיין יותר את אירופה נשמר כל העת "על אש קטנה". עתה, משרוחות הרב-תרבותיות הפוליטית שינו את כיוונן, נדמה שהולך

<sup>2</sup> מגמה זו אינה מתקבלת בקלות. במהלך כתיבת שורות אלו הסעירו מהגרים ובני מהגרים את שלוותה של צרפת, ושגרירויות דנמרק ונורבגיה ברחבי העולם הותקפו בידי מוסלמים, שלא ראו בקריקטורות על הנביא מוחמד ביטוי לחופש הדיבור.

<sup>3</sup> על חידוש העניין באוניברסליזם ובהומניות, ראו שני המאמרים הפותחים את כתב-העת של האגודה האירופית לאנתרופולוגיה, De Pina-Cabral 2005; Onneweer and Pelckmans 2005.

<sup>4</sup> ראו למשל את ספרו האתי-מתודי של פול רבינאו בתחום האנתרופולוגיה הפוליטית, Rabinow 2003. רבינאו היה בין מובילי הרפלקסיה והווידוי בשנות השמונים.

דגלס, מרי, [1966] 2004. טוהר וסכנה: ניתוח של המושגים זיהום וטאבו, תרגמה יעל סלע, רסלינג, תל-אביב.

טרנר, ויקטור, [1969] 2004. התהליך הטקסי: מבנה ואנטי-מבנה, תרגם נעם רחמילביץ', רסלינג, תל-אביב.

לוי, אנדרה, 2004. "אחרית דבר", מין והדחקה בחברה הפראית, כתב ברוניםלב מלינובסקי, תרגמה דפנה לוי, רסלינג, תל-אביב.

סרפט, ג'ונתן, 2000. מסעי גוליבר, תרגמה ג' אריון, שוקן, ירושלים.

Ardener, E., 1987. "Anthropology and the Decline of Modernism," in *Reason and Morality*, ed. Joanna Overing. London: Routledge, pp. 47–70.

Benedict, Ruth, [1947] 1969. *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture*. London: Secker and Warburg.

De Pina-Cabral, Joao, 2005. "The Future of Anthropology," *Social Anthropology* 13 (2) (June): 119–128.

El-Or, Tamar, and Nita Schechet, 2001. "Anthropology of Zones of Suffering," Unpublished.

Hastrup, Kirsten, 2005. "Social Anthropology: Toward a Pragmatic Enlightenment?" *Social Anthropology* 13 (2) (June): 133–150.

Marcus, George E., and Michael N.J. Fisher, 1986. *Anthropology as Cultural Critique*. Chicago: Chicago University Press.

Onneweer, Maarten, and Lotte Pelckmans, 2005. "Introduction," *Social Anthropology* 13 (2) (June): 129–133.

Rabinow, Paul, 2003. *Anthropos Today*. Princeton: Princeton University Press. ■